

CUPRINS

MULȚUMIRI	5
CUVÂNT-ÎNAINTE	11
INTRODUCERE	15
1. Importanța temei pentru cultura românească	15
2. Obiectivele cercetării.....	16
3. Metodele utilizate	19
4. Sursele	20
5. Stadiul cercetărilor în domeniu	21
6. Structura lucrării.....	26
I. LIMBAJUL RELIGIOS – PREZENTARE GENERALĂ	31
1.1. Conceptul de limbaj religios.....	31
1.2. Caracteristici.....	36
1.3. Tipologie	44
1.4. Funcții.....	51
1.4.1. Funcția expresivă.....	52
1.4.2. Funcția conativă.....	53
1.4.3. Funcția poetică.....	54
1.4.4. Funcția metalingvistică.....	56
1.4.5. Funcția fatică	57
1.4.6. Funcția referențială.....	58
1.5. Semantică și semiotică	59
1.5.1. Precizări conceptuale și metodologice.....	59
1.5.2. Analiză.....	61
1.6. Limbajul religios în cultura românească și universală	67
II. PERSPECTIVA FILOZOFICĂ, RELIGIOASĂ ȘI SOCIALĂ ASUPRA BINELUI ȘI A RĂULUI	73
2.1. Conceptul binelui și al răului din punct de vedere filozofic.....	75
2.1.1. Binele din punct de vedere filozofic	75
2.1.2. Răul din punct de vedere filozofic.....	79
2.2. Conceptul binelui și al răului din punct de vedere religios	82
2.2.1. Binele din punct de vedere religios	82
2.2.2. Răul din punct de vedere religios	87
2.3. Conceptul <i>binelui</i> și al <i>răului</i> din punct de vedere social.....	89
2.3.1. Binele din punct de vedere social	89

2.3.2. Răul din punct de vedere social	91
III. ELEMENTE DE PSIHOLINGVISTICĂ.....	93
3.1. Considerații teoretice.....	93
3.2. Binele și răul – o perspectivă psihologică și religioasă	96
3.2.1. Binele din punct de vedere psihologic. Aplicații pe textul biblic	97
3.2.2. Răul din punct de vedere psihologic. Aplicații pe textul biblic.....	101
IV. CÂMPURILE LEXICO-SEMANTICE.....	106
4.1. Conceptul de câmp lexico-semantic	106
4.2. Caracteristicile câmpului lexico-semantic.....	112
4.3. Tipologizare	114
4.4. Relații semantice	117
4.4.1. Hiponimia	118
4.4.2. Hiperonimia	119
4.4.3. Antonimia	120
4.4.4. Sinonimia.....	123
V. CÂMPUL LEXICO-SEMANTIC AL BINELUI ȘI AL RĂULUI.....	128
5.1. Delimitarea unor paradigme	128
5.2. Analiza semantică și contextuală	132
5.2.1. Valorile supreme – analiză semică și contextuală	132
5.2.2. Câmpul lexico-semantic al numelor de sentimente asociate binelui și răului	136
5.2.3. Câmpul lexico-semantic al numelor de atitudini asociate binelui și răului	148
5.2.3.1. Câmpul lexico-semantic al numelor de atitudini reflectate în fapte	149
5.2.3.2. Câmpul lexico-semantic al numelor de atitudini reflectate în vorbire.....	157
5.2.4. Câmpul lexico-semantic al numelor de stări asociate binelui și răului	167
5.2.5. Câmpul lexico-semantic al numelor de acțiuni / de practici asociate binelui și răului.....	183
5.2.6. Câmpul lexico-semantic al (in)capacităților asociate binelui și răului	197
5.2.7. Câmpul lexico-semantic al numelor de însușiri (calități și defecte) asociate binelui și răului.....	203
5.2.8. Câmpul lexico-semantic al convingerilor asociate binelui și răului	212
5.2.9. Câmpul lexico-semantic al însușirilor asociate binelui și răului	221

5.2.10. Câmpul lexico-semantic al acțiunilor și al stărilor asociate binelui și răului	236
5.2.11. Analiza semică și contextuală a numelor divinității și a numelor celui rău.....	258
5.2.11.1. Denumiri ale reprezentantului Binelui	259
5.2.11.2. Denumiri ale reprezentantului Răului	265
VI. IMPLICITUL CA MODALITATE DE EXPRIMARE	272
6.1. Tipologie. Structuri	272
6.1.1. Tipologia implicitului	273
6.1.2. Structurile implicitului.....	279
6.2. Subînțelegeri ale binelui și ale răului	280
CONCLUZII	287
BIBLIOGRAFIE	295
INDICE DE NOȚIUNI.....	409

INTRODUCERE

1. Importanța temei pentru cultura românească

Pentru exprimarea gândurilor, a experiențelor, pentru solicitarea sau pentru primirea de informații este nevoie de comunicare. Aceasta se poate realiza fie direct, fie prin intermediari. Interlocutorii pot să apeleze la cuvintele existente în vocabularul unei limbi pentru a-și face cunoscute ideile. Un tip special de comunicare este cel dintre divinitate și om. Dumnezeu Se poate descoperi într-o manieră accesibilă omului, prin revelație. *Biblia* este un mijloc folosit de Dumnezeu pentru a Se descoperi pe Sine. Deși limbajul religios, inclusiv cel biblic, a fost supus unor analize lingvistice, apărând multe lucrări referitoare la acesta în limba română, am considerat oportună abordarea temei *Câmpuri lexico-semantice ale binelui și ale răului în limbajul biblic*, deoarece vom urmări să relevăm părți de vocabular necercetate anterior, care sunt semnificative la nivelul textului religios. Tema de cercetare este importantă, întrucât aceasta are rolul de a aplica teoria câmpurilor lexicale, la care au făcut referire specialiști de seamă străini și români. Analiza componentială inițiată de Eugeniu Coșeriu a condus la un interes crescut pentru studiul câmpurilor.

Vocabularul în ansamblul său este mobil, cu o structură complexă¹, limba fiind un organism viu. Câmpurile reprezintă un nivel al analizei semantice, reprezintă fragmente din lexicul limbii române. Prin comparație cu sinonimia și cu antonimia, câmpurile lexicale sunt mai eterogene². Descrierea tuturor semnelor din limba română actuală este o sarcină complexă. Aceasta este ideea care a stat la baza deciziei noastre de a aborda studiul unor câmpuri lexico-semantice, care nu au beneficiat până în prezent de o descriere cuprinzătoare, cu excepția câmpurilor formate din: numele de rudenie, denumirile animalelor domestice și sălbatice, denumirile locuinței și ale instituțiilor, numele de culori etc., a căror descriere a fost făcută după principiile gramaticii structurale de tip paradigmatic. Ne-am propus deci analiza câmpurilor lexicale ale binelui și ale răului într-o abordare de ansamblu, ca „sistem de semne” în accepțiunea lui Saussure. Direcțiile fundamentale asupra cărora ne-am concentrat eforturile sunt cele două caracteristici ale oricărui sistem: totalitatea elementelor sale și structura care le ordonează. Factorul semantic are prioritate în izolarea relativă a unui fragment lexical reprezentat de un câmp. Delimitarea vocabularului în câmpuri este o preocupare relativ recentă a lingviștilor, în vederea caracterizării paradigmelor lexico-semantice. Așadar,

¹ „Complexitatea structurii vocabularului este obținută din diferențele dintre structurile subordonate” (Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană. Vocabularul*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985. p. 160).

² „Câmpurile sunt mai eterogene decât sinonimia și antonimia, dar mai omogene (semantic) decât vocabularul activ sau pasiv” (*Ibidem*, p. 131).

considerăm problema abordată de actualitate și importantă pentru o exprimare corectă și îngrijită, tema fiind captivantă, extrem de importantă, atât la nivel individual, cât și universal, cu implicații practice. În secolul al XXI-lea, când granițele dintre bine și rău tind să se estompeze, este necesară o documentare pe acest subiect, iar studiul acesta constituie mijlocul de a etala principalele concepții referitoare la aceste noțiuni. Prin tema aleasă am încercat să evidențiem existența câmpurilor lexico-semantice ale binelui și ale răului, să observăm relațiile dintre elementele componente ale acestora, pentru a remarca potențialul lingvistic în ceea ce privește reprezentările binelui și ale răului. Studiul nostru, care își propune o analiză a câmpurilor lexico-semantice ale binelui și ale răului, face apel la mai multe domenii care ne preocupă, cum ar fi: semantică, religie, psiholingvistică, filozofie, pragmatică.

Așadar, în lucrarea de față ne propunem să prezentăm termeni religioși care se încadrează în domeniul binelui și al răului, să analizăm unele câmpuri lexicale prezente în *Biblie*. Sunt evidențiate interdependența dicționar – semantică modernă – text, precum și bogăția lexicală și semantică a limbii. Caracterul dinamic al vocabularului implică faptul că orice clasă lexico-semantică este practic nelimitată. În viața noastră, vorbirea, scrisul folosesc cuvinte din cele două câmpuri semantice: bine, rău, cuvinte prezente și în *Biblie*. Limbajul are forță de expresie. În *Sfânta Scriptură* există câteva teme majore, puse adesea în opoziție, cum ar fi: viața + moartea, Dumnezeu + Satana, dar există și subteme pe care le vom aborda pe parcursul lucrării. Sistemele de valori ar trebui să provină din moștenirea *Bibliei*. *Binele și răul* pot fi considerate dimensiuni semantice relevante doar din punctul de vedere al subiectului vorbitor³. Specialiștii în limbajul religios au remarcat caracterul interdiscursiv al câmpului semiotic religios, discursul biblic (textul fondator) regăsindu-se „în calitatea sa de voce autorizată, în literatura religioasă secundară”⁴. Laitmotivele care revin frecvent în *Biblie*, ca un fir roșu pe o pânză, sunt binele și răul, cu elementele subordonate (asociate) acestora. Având în vedere că binele și răul constituie obiectul cercetării noastre, considerăm că se impune o clarificare a termenilor, precum și a domeniului în care se încadrează – religie, morală. Termenii *binele* și *răul* sunt definiți din mai multe perspective (filozofică, religioasă, socială, psihologică), pe parcursul capitolelor.

2. Obiectivele cercetării

Teza fundamentală de la care pornim este că vocabularul este o mulțime în accepția matematică, iar câmpurile lexico-semantice sunt subansambluri ale acestuia. Scopul

³ Afirmăm aceasta în corespondență cu observațiile lui Lucian Lazăr, care considera că „oposițiile antonimice *sus – jos*, *aproape – departe* nu sunt reflectări în limbă ale unei stări reale de lucruri, ci din contră, sunt structuri semantice care impun realității o astfel de structurare, un astfel de mod de a fi” (Lucian Lazăr, „Criterii de tipologizare a câmpurilor lexicale”, în *Dacoromania*, Serie nouă VII-VIII, Cluj-Napoca, 2003, p. 91).

⁴ Dana-Luminița Teleoacă, „Conservatorism și expresivitate în literatura religioasă. Posibile repere de definire a unui stil științific (didactic) în context religios”, în *Diacronia*, 2013, p. 49, <http://www.diacronia.ro/indexing/details/A446/pdf>

studiului nostru nu este doar analiza semantică a unor cuvinte izolate, ci prezentarea coerentă a teoriei câmpurilor lexicale, precum și punerea în evidență a finalităților ei practice. Se urmărește rezolvarea anumitor ambiguități, comentarea mecanismelor de funcționare ale limbii, alcătuirea unui repertoriu de probleme, care apoi vor fi detaliate prin cercetări analitice. În abordarea câmpurilor lexico-semantice se va ține cont de teoria lingvistică funcțională. Vor fi propuse analize efective, dar ne vor interesa și aplicațiile lor practice. Pe baza modelelor propuse, limba s-ar putea însuși sau corecta.

Așa cum remarcau autoarele Angela Bidu-Vrănceanu și Narcisa Forăscu în cartea *Cuvinte și sensuri* (1988), considerăm că este interesant de observat cum utilizează vorbitorii unei limbi cuvintele și cum se actualizează acestea în context⁵. Premisa de la care pornim este că nu este suficientă definiția dintr-un dicționar a unui cuvânt, în înțelegerea deplină a semnificațiilor acestuia, fiind nevoie de analiza semică.

Abordarea textuală este sincronică, în sensul că analiza se limitează la un singur text, ce-i drept *Biblia* a fost scrisă pe o perioadă de aproximativ 1500 de ani, dar traducerea în limba română s-a făcut pe o perioadă scurtă de timp.

Există un câmp lexico-semantic al binelui și al răului? Dacă acesta se poate configura, atunci care sunt particularitățile acestuia?

Ipoieza cercetării este legată de câmpurile lexico-semantice ale binelui și ale răului, în sensul că încercăm să dovedim existența unor asemenea câmpuri pe baza unor texte biblice. Pornim de la premisa că există ambiguități de interpretare a câmpului, precum și dificultăți teoretice și practice în analiză, din cauza faptului că substanța semantică comună și alegerea lexicală nu duc întotdeauna la o delimitare unică. Soluția ar fi o bună înțelegere a acestei categorii semantice, a contextului lingvistic și extralingvistic. Vom sesiza situațiile problematice, pe cele care solicită noi clarificări. Vocabularul biblic va fi investigat în mai multe etape: componentială (semică), contextuală și, unde este cazul, stilistică. Organizarea ideilor se face pe parcurs, pe măsură ce materialul adunat conduce într-o anumită direcție. Fascinația studiului Scripturii poate pune probleme filologice. Investigația realității biblice se face printr-un sincretism al științelor, lingvistica intersectându-se cu alte științe, cum ar fi: psihologia, filozofia, sociologia, pragmatica. Limba română are un specific în transmiterea mesajului textului biblic, text tradus, „dincolo de universalitățile lingvistice”. În opinia noastră, specificul acestui text este dat de bogăția de imagini plastice, de prezența unor forme arhaice, a unor expresii afective, de faptul că este un text dogmatic, dar cu subtilități, făcându-se apel la pilde, la proverbe, scrierea biblică reprezentând o adevărată mină de aur care trebuie explorată.

⁵ „În orice fel de comunicare dintre vorbitorii limbii române, cuvintele nu sunt folosite singure, ci se combină între ele pentru a constitui enunțuri, mesaje, texte de mai multe tipuri. De aceea, învățarea lexicală nu constituie un scop în sine, ci interesează cum folosim și cum interpretăm (sau cum se actualizează) cuvintele din dicționare în texte” (Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Cuvinte și sensuri*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988. p. 8).

Scopul cercetării îl reprezintă analiza câmpului lexico-semantic al binelui și al răului în sincronie, precum și abordarea pragmatico-discursivă a textului biblic, cu caracter aplicativ. Au fost stabilite, de asemenea, câteva *obiective*:

1. identificarea câmpurilor lexico-semantice ale binelui și ale răului în corpusul cercetat;
2. descrierea câmpurilor, printr-o analiză semantică, dar și contextuală;
3. urmărirea efectelor actelor de vorbire;
4. valorificarea noțiunilor teoretice.

Aplicând principiile semanticii lexicale paradigmatică și pe cele ale pragmaticii integrate, vom urmări sensul cuvintelor.

La elaborarea lucrării am urmărit îndeosebi următoarele *obiective metodologice* combinate cu cele aplicative:

1. înlănțuirea logică a informațiilor, astfel încât materialul să fie însușit fără dificultăți;
2. adâncirea analizei materialului;
3. formarea unor deprinderi de exprimare corectă și de însușire a cunoștințelor de limbă.

Chiar dacă există păreri care afirmă că în cadrul analizei unui câmp lexical cuvintele nu se analizează separat⁶, am preferat, totuși, să discutăm semantic și contextual fiecare lexem în parte, pentru o mai bună înțelegere a conceptului denumit, dar am făcut referiri în mod constant la relațiile ce se stabilesc între cuvinte, în cadrul paradigmei lexicale. De asemenea, prin intermediul tabelelor întocmite, am ilustrat raporturile dintre lexeme, prin evidențierea semnelor comune și specifice. Considerăm că este necesară analiza semantică și contextuală a lexemelor dintr-o anumită paradigmă, în special pentru că acestea denumesc noțiuni abstracte. Desigur, am ținut cont de teoria coșeriană, în sensul că am preluat instrumentarul propriu semanticii structurale, având ca scop al cercetării stabilirea trăsăturilor distinctive și a opozițiilor de conținut observabile.

Lucrarea de față este concepută ca un instrument de lucru, de deschidere de perspective, nefiind exhaustivă, necuprinzând toate câmpurile lexico-semantice posibile întâlnite în *Biblie*, ci pe cele mai bogate, mai vizibile. De aceea, există deschidere în continuare pentru studiu, domeniul fiind complex. Cercetarea poate fi utilă în învățarea limbii materne, dar și a limbilor străine, prin analiza contrastivă și, de asemenea, poate contribui la clarificarea definițiilor lexicografice. Nutrăm speranța ca studiul nostru să prezinte o bază pentru principalele domenii care beneficiază de aceste cercetări: pasionații de fenomene lingvistice, studenții, cei interesați de utilizarea corectă a limbii române.

⁶ Dinu Moscal afirma că „O altă chestiune care nu ar trebui să fie întâlnită în articolele actuale care se raportează la teoria lexică este tratarea în mod individual a lexemelor considerate ca făcând parte dintr-un câmp” (Dinu Moscal, „Contribuția lui Eugenio Coseriu la evoluția conceptului de câmp lexical”, în *Philologica Jassyensia*, Nr.2 (14), An VII, 2011, p. 203).

3. Metodele utilizate

Analiza câmpurilor lexico-semantice a constituit tema unor cercetări anterioare, concretizate prin publicarea de studii, articole, volume, la care ne vom referi pe parcursul lucrării. Pentru a putea aplica metodele de cercetare alese, am consultat surse bibliografice din domeniile: lingvistică generală, semantică și semiotică, analiza discursului, numeroase dicționare, precum și anumite teze de doctorat.

Pe parcursul demersului teoretic și aplicativ s-au folosit diverse *metode*, atât *tradiționale*, cât și *moderne*. Suportul teoretico-științific al lucrării se bazează atât pe metode de investigație clasice, cât și pe unele de actualitate, cu caracter inovator. Astfel, în partea teoretică s-au utilizat cu precădere *observația*, *metodele expozitivă*, *descriptivă* și, la final de capitole, *sinteza*. Ca metodă de cercetare, *observația* a fost folosită în colectarea și înregistrarea sistematică a contextelor lingvistice în care apar lexemele asociate binelui și răului. Au fost observate și contextele situaționale, preferințele și restricțiile de folosire a lexemelor inventariate.

Metodele de cercetare din capitolele aplicative sunt: *analiza semantică și contextuală*, *analiza pragmatic-discursivă*. Analiza lingvistică, metoda de bază folosită în acest studiu, este o investigație care descrie din punct de vedere sincron unitățile lingvistice, clasificând unitățile decupate⁷. În cadrul *analizei semantice* am inclus și *analiza semică sau componentială*, la care am făcut apel ori de câte ori s-a dorit evidențierea sememelor. Analiza câmpurilor s-a făcut plecând de la trăsăturile semantice distinctive, iar acestea sunt relevate de opozițiile semantice existente. Analiza semică sau componentială, inductivă sau deductivă, descrie sensurile cuvintelor, evidențiind semele acestora. Aceasta „se aplică unor paradigme, clase sau micro sisteme de sensuri ai căror membri pot fi comparați”⁸. În analizele întreprinse vom avea în vedere faptul că o analiză completă trebuie să cuprindă: scrierea inventarului lexemelor, evidențierea semelor (trăsăturilor comune), contextul în care apar lexemele respective, tipologia câmpurilor formate, stabilirea termenilor de bază, diferențe semantice între termenii grupați, enumerarea principiile aplicate, reliefaarea trăsăturilor generale și particulare ale câmpurilor. Tehnica de lucru se bazează pe utilizarea dicționarelor explicative ale limbii române.

Cât privește *analiza contextuală*, s-au extras în anexe versetele semnificative care includ un anumit lexem, iar în corpusul lucrării au fost evidențiate contexte lingvistice sau extralingvistice relevante pentru unele dintre acestea. În lingvistica modernă, contextul (micro-contextul / macro-contextul) nu poate fi neglijat în descrierea unităților lingvistice fără a se pierde din semnificații, căci semele sunt activate în context.

Au fost utilizate și alte metode, cum ar fi: *analiza comparativă*, *metoda statistică*, *reprezentarea prin grafice*, *interpretarea* acestora. Diversitatea metodelor și formelor de analiză a fost urmărită continuu. Provocarea de a studia anumite cuvinte sau expresii

⁷ DSL = Angela Bidu-Vrăncianu, Cristina Călărășu; Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*. București, Editura Nemira, 2001. pp. 48-49.

⁸ *Ibidem*, p. 51